
ODNOS CRNE GORE I RUSIJE

Marko Kusovac

This article, which was created under the supervision of Lidija Čehulić Vukadinović, analyses the relationship of Russia towards Montenegro which opened the accession negotiations with the EU. The intention is to show how Montenegro's approach to the full membership in the European Union may have an impact on the relations with Russia and to explain that the final entry doesn't necessary mean suspension of relations between these two traditionally friendly countries.

U ovom istraživanju bavili smo se odnosom Rusije i Crne Gore, koja je duboko u procesu evropskih integracija. Naša namjera je da ukažemo na činjenicu da približavanje Crne Gore Evropskoj uniji, u smislu dobijanja punopravnog članstva, i kasnije ne znači prekid odnosa sa Rusijom.

Bilateralna diplomatija je oblik međunarodnih odnosa između dvije države bilo da se odvija kroz povremene ili kroz stalne diplomatske kontakte. To je saradnja između dvije države na osnovu njihove saglasnosti i u okvirima normi međunarodnog prava. Bilateralna diplomatija predstavlja najstariji i

najrasprostranjeniji oblik međunarodne saradnje među državama, a specifična je po postojanju stalnih diplomatskih predstavništava (ambasada) koje se uspostavljaju na osnovu obostrane saglasnosti.¹ Bez obzira na dug period egzistiranja diplomatije u praksi međunarodnih odnosa, prilikom njenog definisanja postoji više različitih pristupa: (1) izjednačavanje diplomatije sa spoljnom politikom; (2) izjednačavanje diplomatije sa tehnikama spoljne politike; (3) poistovećivanje diplomatije sa međunarodnim pregovaranjem; (4) posmatranje diplomatije isključivo kao djelatnosti diplomata.²

Diplomatski odnosi Crne Gore i Rusije datiraju od 1711. godine i karakteriše ih ad hoc diplomatija sve do međunarodnog priznanja Crne Gore kao države na Berlinskom kongresu 1878. od kada ove države uspostavljaju stalnu diplomatiju sve do 1918. godine kada dolazi do stvaranja jugoslovenske države (1918).

U uslovima globalnog i povezanog svijeta diplomatska struka dobija nove osobine. *U sferi diplomatske djelatnosti se pojavljuju nove oblasti međunarodnih odnosa, vezani za saradnju u rješavanju brojnih globalnih problema čovječanstva. Spoljnopolitička služba može biti zaista profesionalna i efikasna samo u slučaju njene utemeljenosti na jakim nacionalnim istorijskim tradicijama i kulturnim vrijednostima.*³ U poštovanju prošlosti je osnov neprekidnosti istorijskog procesa, kao i očuvanja i povećanja najboljih tradicija kako ruske tako i crnogorske diplomatije. To dozvoljava Crnoj Gori i Rusiji da optimalno grade liniju u međunarodnim poslovima, efikasno braneći i štiteći svoje nacionalno-državne interese.

¹ Igor Janev, *Diplomatija*, Institut za političke studije, Beograd 2013, str. 14.

² Radovan Vukadinović, *Politika i diplomacija*, Zagreb, Politička kultura, 2004, str. 81.

³ Igor Janev, *Teorija međunarodne politike i diplomatije i nova definicija politike*, Institut za političke studije, Beograd 2002.

Svakako je dobro poznato da Rusiju i Crnu Goru vezuju davno prijateljstvo, ljubav i poštovanje, čija istorija je već duža od 300 godina. Najvažniji tj. strateški spoljno-politički cilj Crne Gore je punopravno članstvo u Evropskoj uniji, a Rusija kao tradicionalno prijateljska zemlja snažno podržava njene evropske integracije.

Ruska politika na Balkanu i odnos prema Crnoj Gori

Rusija je kroz istoriju uvijek imala strateški interes na Balkanu. U svim ozbiljnim analizama ruske spoljne politike Balkan se postavlja kao značajno područje na kome je bilo carska ili pak kasnije sovjetska Rusija imala snažne mogućnosti djelovanja, ali i stalan geostrategijski interes. Zahvaljujući kulturnim, civilizacijskim, religijskim i političkim vezama, ovaj prostor bio je najbliži dio Evrope Rusiji, a s druge strane ruski interes, najprije za suzbijanjem turskih interesa, a kasnije zapadnih, učinio je prostor više nego zanimljivim za konkretne aktivnosti.⁴

U tom sklopu Balkan se vidi kao tradicionalno i prirodno rusko uporište. Za razliku od ostalih dijelova Istočne Evrope sa kojima su i istorijske i civilizacijske veze bile znatno slabije, Balkan je područje na kojem postoji pravoslavlje kao jedna od značajnih spona, tu je zatim i zajednička istorijska borba protiv Turaka i Zapada, odnosno Austrougarske. Tu je i relativna blizina koja omogućava realizaciju određenih ekonomskih projekata, kao i istorijsko rusko nastojanje da se zadrži Balkan.

Nijedna balkanska država ne može se pohvaliti intenzivnijim vezama i dužom istorijom odnosa sa Rusijom od Crne Gore.

⁴ Radovan Vukadinović, *Rusija i Zapadni Balkan*, Sarajevo 2010, str. 6.

Istorijske veze Crne Gore sa Rusijom

Za početak borbe za izvlačenje Crne Gore ispod turske vlasti, osim unutrašnjih, bile su važne i spoljne okolnosti. Pored brojnih ratova (Kandijski i Morejski rat) koje je Crna Gora, na strani Mletačke republike, vodila protiv Turske, nijedan od tih ratova nije rezultirao većim oslobodilačkim rezultatima. Napredak će biti ostvaren početkom XVIII vijeka kada se oslobodilački naponi Crnogoraca poklope sa spoljno-političkim ciljevima Rusije Petra Velikog.

Neke veze Crne Gore i Rusije održavane su i prije toga. Posebno su bile ispoljene od druge polovine XVII vijeka, a iskazivale su se kako u odlasku Crnogoraca u Rusiju tako i u pojačanom ruskom zanimanju, dolaskom ruskih povjerenika u Crnu Goru. No, tek će dolazak izaslanika ruskog cara Petra Velikog sredinom 1711. godine predstavljati krupan događaj koji će opredijeliti dalji društveni i državni razvitak Crne Gore.⁵ Carsko izaslanstvo donijelo je u Crnu Goru gramatu kojom je Petar Veliki pozvao Crnogorce i druge hrišćane na Balkanu da ustanu na oružje protiv Turaka. Potreba da se balkanski Sloveni pokrenu u ratni okršaj protiv Osmanske imperije dovela je tako do uspostavljanja rusko-crnogorskih političkih odnosa.⁶

Od samog početka političkih odnosa Crne Gore i Rusije, u Petrogradu su vladare iz dinastije Petrović-Njegoš smatrali gospodarima slobodnog, politički nezavisnog naroda i shodno tome im ukazivali počasti kakve nijesu ukazivane nijednom balkanskom vladaru.

⁵ Radoslav Raspopović, *Istorija diplomatije Crne Gore 1711-1918.*, Univerzitet Crne Gore, Podgorica 2009, str. 43.

⁶ Radoslav Raspopović, *Crna Gora i Rusija: ogledi i eseji*, Istorijski institut Crne Gore, Podgorica 2005, str. 27-28.

Mitropolit Danilo Petrović Njegoš (1697-1735), tadašnji crnogorski vladar i rodonačelnik čuvene dinastije, primljen je u Petrograd kod cara Petra Velikog 1715. godine koji je odmah nakon tog susreta odredio stalnu novčanu pomoć i političku zaštitu Crnoj Gori kao svom novom savezniku. Mitropolit Danilo prvi je vođa jedne balkanske zemlje koji je primljen na dvoru jedne velike sile.

Kasnije su i ostali crnogorski vladari posjećivali ruske vladare. Poslije vladike Danila u Petrograd je išao njegov nasljednik, vladika Sava, a za njim više puta i vladika Vasilije, koji su redovno primani na carskom dvoru i koji su od carske Rusije uvijek dobijali značajnu materijalnu i političku pomoć koja je za Crnu Goru imala egzistencijalni značaj u borbi sa Turskom. Misije vladike Vasilija podigle su odnose Rusije sa Crnom Gorom na viši nivo, a vladika je uspio da ruske zvaničnike suoči sa jednim novim političkim konceptom, slobodne i nezavisne Crne Gore pod pokroviteljstvom ruskog dvora.

U XIX vijeku crnogorsko-ruski odnosi postaju još svestraniji. Rusija je svojom političkom, materijalnom i stručnom pomoći ugradila najvažnije blokove u zgradu crnogorske državnosti.

Ona je nemjerljivo pomogla da vladika Petar II Petrović Njegoš ustanovi trajnije organe državne vlasti: Senat, Perjanike i Gvardiju (1831) i odigrala odlučujuću ulogu u proglašenju Crne Gore za svjetovnu državu i proglašenju Danila Petrovića za crnogorskog knjaza (1852). Iako zvanično tada nije priznala crnogorsku nezavisnost, ovim činom ona je to faktički učinila.

Iza svih ratova koje je Crna Gora vodila s Turskom, stajala je Rusija – i politički i materijalno. Tako je, i iza svih njenih dobitaka na međunarodnim kongresima na kojima se o tome odlučivalo. I 1878. na Berlinskom kongresu, kada je Austrougarska svim silama nastojala da Crnoj Gori oduzme

Primorje, Rusija je zauzela odlučan stav da Crna Gora mora dobiti izlaz na more.⁷

Međunarodnim priznanjem državne nezavisnosti 1878. godine, Crna Gora je stekla pravo da otvara svoja poslanstva u inostranstvu i da prima diplomatske predstavnike (ambasadore-konzule) drugih zemalja. Zato je tek nakon Berlinskog kongresa Crna Gora počela da uspostavlja zvanične diplomatske odnose sa evropskim državama.

Samo nekoliko mjeseci poslije Berlinskog kongresa uspostavljeni su zvanični diplomatski odnosi između Crne Gore i Rusije. Septembra 1878. godine Rusija je, naime, imenovala svog poslanika u Crnoj Gori.⁸

Poslije završetka Rusko-turskog rata 1877-1878. godine za oslobođenje Bugarske, Srbija i Crna Gora su postale tačke oslonca ruskog uticaja na Balkanu. Međutim, nakon preorijentacije Srbije na Austrougarsku (koju je izvršio okorjeli austrofil srpski knez Milan Obrenović) prioritetni partner Rusije u regionu postala je Crna Gora, čiji je vojno-strateški značaj porastao zbog sticanja nezavisnosti, širenja teritorija i dobijanja izlaska na Jadransko more.

Jedno od sredstava za učvršćivanje političkih odnosa između dvije zemlje bili su dinastički brakovi. Crnogorska princeza Milica postala je žena velikog kneza Petra Nikolajeviča Romanova, a Stana (Anastasija) – žena velikog kneza Nikolaja Nikolajeviča Romanova. Sestre-Crnogorke su ulazile u krug lica bliskih caru Nikolaju II i carici Aleksandri Fjodorovnoj, a njihov otac, kralj Nikola, iskoristio je ove veze za organizaciju međunarodne podrške svojoj politici.⁹

⁷ Živko Andrijašević, Šerbo Rastoder, *Istorija Crne Gore od najstarijih vremena do 2003*, Centar za iseljenike Crne Gore, Podgorica 2006, str. 324.

⁸ Niko Martinović, *Crna Gora - Biografski zapisi II: luča slobode i trajanja*, Obod, 2005, 174-175.

⁹ Grupa autora, *Istorija Crne Gore: knjiga 4, Tom I, Pobjeda i Istorijski institut Crne Gore*, Podgorica 2006.

Bez obzira na to što su u XX vijeku politički odnosi između Rusije i Crne Gore ponovo doživljavali uspone i padove, u toku dva svjetska rata države su ostale saveznice. Poslije Prvog svjetskog rata i Oktobarske revolucije u Rusiji Crna Gora je postala utočište za mnoge emigrante novopečenog SSSR-a: monarhiste, demokrate i inteligenciju koja nije podržavala boljševike. Pošto su njenu ogromnu većinu predstavljali stručnjaci u različitim djelatnostima, oni su rado dočekani i obezbijeđena su im radna mesta. Drugi svjetski rat se za Crnu Goru završio još jednim u nizu spajanja s Rusijom, ovog puta sovjetskom: zemlja je u sastavu Jugoslavije i pod vlašću vlade maršala Tita ušla u tabor socijalističkih zemalja. Ipak, govoriti o nekim rusko-crnogorskim odnosima u to vreme bilo bi preuveličavanje. Njihove veze su se razvijale u okviru sovjetsko-jugoslovenske saradnje.

Poslije stvaranja jugoslovenske države (1918) Crna Gora kao samo jedna od njenih oblasti nije imala sopstvenu diplomatiju, niti su crnogorske političke stranke imale znatnijeg uticaja na vođenje spoljne politike nove države. Tek u vrijeme socijalističke Jugoslavije (1945-1990) Crna Gora dobija ravnopravnost u zajedničkoj državi, a time i priliku da kadrovski participira u njenoj diplomatiji i vođenju spoljne politike uopšte.

Poslije nestanka SFR Jugoslavije (1991) i stvaranja dvočlane federacije od Srbije i Crne Gore (1992), Crna Gora je zadržala jedan dio mjesta u diplomatiji, ali je gotovo bila bez uticaja na vođenje spoljne politike. Istina, imala je pravo da kao članica federacije ima sopstveno ministarstvo inostranih djela.

Od kraja devedesetih godina XX vijeka, kada počinje crnogorski politički otklon od srpskog vođe Slobodana Miloševića, Crna Gora pojačava diplomatsku aktivnost i čini smjelije korake u sopstvenoj spoljnoj politici. Naročito je bila intenzivna njena diplomatska aktivnost od 2000. godine, kada je bilo jasno da je raskid zajedničke države sa Srbijom neminovnost. U tom vremenu crnogorska diplomatija imala je važnu ulogu u borbi Crne Gore za obnavljanje državne nezavisnosti.

Da li je put ka Evropskoj uniji odvojio Crnu Goru od Rusije?

Evropska unija je prvi put naznačila mogućnost pristupa državama Zapadnog Balkana 1999. godine. Od tada ona sprovođi proces stabilizacije i asocijacije prilagođen ovom regionu koji treba da dovede do članstva. Uslov za uspjeh strategije proširenja EU – zajedno sa spremnošću Unije da ispuni svoje obećanje i da države Zapadnog Balkana zaista budu primljene kada ispune uslove za pristupanje – jeste trajno otklanjanje još otvorenih sukoba u regionu i brza modernizacija ovih država. Tempo reformi, međutim, ne zavisi samo od administrativnih sposobnosti država koje teže članstvu u EU ili od političke volje njihovih rukovodstava, nego u velikoj mjeri i od toka rješavanja otvorenih pitanja u regionu.¹⁰ Na taj proces znatno utiču tri najvažnija spoljna aktera: Evropska unija, Sjedinjene Američke Države i Rusija.

Učlanjenje u Evropsku uniju i NATO alijansu, Crna Gora je označila kao strateške ciljeve i prioritete svoje spoljne politike. Navedeni prioriteti, učlanjenje u EU i NATO, odražavaju potrebe i interese Crne Gore, prvenstveno u političkom, ali i razvojnog smislu. Isto tako, oni odražavaju realne mogućnosti i projekcije Crne Gore u svijetlu njene nezavisnosti, kao samostalne i međunarodno priznate države i dugoročnog strateškog pozicioniranja na međunarodnoj sceni. Sa druge strane, Crna Gora je odlučna da sa Rusijom zadrži tradicionalno dobre i prijateljske odnose, pospješujući trgovinu, ekonomsku, naučno-tehničku i kulturnu saradnju.

¹⁰ Dušan Reljić, Rusija i Zapadni Balkan, Njemački institut za međunarodne odnose i bezbjednost, Berlin (SWP) „*Russlands Rückkehr auf den WestlichenBalkan*“ (SWP-Studien, S-17, juli 2009, Berlin) dostupno na: <http://www.isac-fund.org/download/Rusija%20i%20zapadni%20balkan.pdf>

Crna Gora kroz integracije u evropske i evroatlanske strukture želi da rješava svoj politički i bezbjednosni aspekt razvoja, uz istovremeno podsticanje svog ekonomskog razvoja. U tom smislu, NATO predstavlja najmoćniji političko-vojni savez na svijetu koji svakoj zemlji članici daje čvrstu garanciju da će njen suverenitet i teritorijalni integritet biti očuvan, a da će ekonomski razvoj biti stabilan. EU je najveći svjetski trgovac i veliko tržište koje pruža mogućnost i za benefite ekonomske integracije malih ekonomija, a daje okvir za razvoj države vladavine prava, snažne institucije i biznis ambijent prilagođen strateškim razvojnim partnerstvima. U krajnjem, integracije u evropske i evroatlanske strukture postaju ključna poluga rasta životnog standarda i prosperiteta zemlje.¹¹

Motivi integracija svih zemalja u poslijeratnim godinama polazili su od bezbjedonosnih i političkih interesa, ali praksa je pokazala da je u narednim decenijama ishodište integracija, posebno kada je riječ o EU, bila ekonomska integracija. Politički motivi integracija u biti su imali pozitivnu ulogu u smislu da su politički motivi integracija bili stvaranje demokratskog identiteta Evrope, koji se zasniva na političkim moralnim i društvenim vrijednostima, kao što su: vladavina prava, demokratija, lične slobode, odgovornost, podjela vlasti i dr.

Kako se broj evropskih zemalja koje su zakucale na vrata EU i postale njene članice povećavao, tako su se mogli prepoznati i neki dodatni motivi integracija „novih“ država članica: stabilizacija mladih demokratija, pozitivni efekti strukturnih fondova EU iz pozicije neto primaoca, jačanje zajedničkog sistema vrijednosti, i snažniji glas na spoljno političkom planu.¹²

¹¹ Lidija Čehulić Vukadinović i drugi, *Crna Gora u XXI stoljeću - u eri kompetitivnosti: Integracija u evropske i evroatlanske strukture*, CANU, 2010.

¹² Gordana Đurović, *Crna Gora u XXI stoljeću - u eri kompetitivnosti: Integracija u evropske i evroatlanske strukture*, CANU, 2010, str. 60

Nakon pet talasa proširenja, za preostale evropske zemlje koje su van EU, posebno za zemlje Zapadnog Balkana u koje spada i Crna Gora, ulazak u EU postavlja se kao jedino razumno rješenje, imperativ (iako se benefiti ne mogu jednostavno kalkulisati, a ulaganja u ulazak su ogromna). To je put kojim idu sve zemlje susjedi, pa je stoga teško objasniti da li postoji neka racionalnija razvojna strategija osim integracija. Stoga je prilično jasno da put Crne Gore u EU nema alternativu.

Odnosi između Crne Gore i EU u Procesu stabilizacije i pridruživanja (PSP) uspostavljeni su jula 2001. Na Solunskom samitu 2003. potvrđena je evropska perspektiva država Zapadnog Balkana, a u julu iste godine uspostavljen je Unaprijeđeni stalni dijalog kao forma redovnih konsultacija Crne Gore i EU.¹³

Nakon referenduma o nezavisnosti Crne Gore i proglašenja nezavisnosti u crnogorskoj Skupštini, Savjet EU izjavio je da će dalje razvijati odnose sa Crnom Gorom kao nezavisnom i suverenom državom. Uslijedila su bilateralna priznanja nezavisne Crne Gore i država članica EU.

Crna Gora je 15. decembra 2008. podnijela zahtjev za članstvo u Evropskoj uniji. Savjet Evropske unije uputio je 23. aprila 2009. zahtjev Evropskoj komisiji da pripremi mišljenje o crnogorskom zahtjevu za članstvo. Crna Gora je ubrzo dobila Upitnik Evropske komisije od preko 4.000 pitanja iz svih oblasti pravnih tekovina EU, na osnovu kojeg je Evropska komisija izradila mišljenje i dala preporuku Savjetu EU da dodijeli Crnoj Gori status kandidata.

Odgovori na Upitnik Evropske komisije predat je Komesaru za proširenje EU 9. decembra 2009. godine, čime je Crna Gora uspješno obavila važan zadatak kako bi stekla status kandidata i kandidovala se za dobijanje pretpristupnih pregovora.

¹³ <http://www.mip.gov.me/index.php/Direkcija-za-EU/odnosi-crne-gore-i-eu.html>

Direktorat za proširenje Evropske unije dostavio je Ministarstvu za evropske integracije 1. marta 2010. novi set od 673 dodatna pitanja na odgovore iz Upitnika EK. Crnogorska administracija je uspješno završila proceduru oko izrade odgovora na set dodatnih pitanja i predala ih Evropskoj komisiji u predviđenom roku, 12. aprila 2010.

Zasnovano na pozitivnom mišljenju Evropske komisije, Evropski savjet je na sjednici 17. decembra 2010. odlučio da Crnoj Gori dodijeli status kandidata za članstvo u EU.

Samit Evropske unije u Briselu je u junu 2012. usvojio odluku da otpočne pregovarački proces sa Crnom Gorom o njenom ulasku u EU. Dakle, odluku o početku pregovaračkog procesa sa Crnom Gorom donio je Savjet ministara spoljnih poslova EU u Luksemburgu 26. juna 2012. godine, a samo tri dana kasnije, 29. juna, ta odluka je na samitu EU samo formalno potvrđena.

Crna Gora je nezaustavljiva na putu prema Evropskoj uniji, a prema mišljenjima političkih analitičara, kako domaćih tako i onih iz same Unije, proces pregovaranja mogao bi potrajati od 8 do 10 godina (uzimajući kao reper dužinu pregovaračkog procesa Hrvatske), što bi značilo da bi Crna Gora punopravno članstvo mogla dobiti tek poslije 2020 godine.¹⁴

Crna Gora vidi EU kao najbolji okvir za dalji razvoj sveukupnih reformi, prilagođavanje evropskim standardima i njihovo usvajanje, kao i unaprijeđenje bilateralnih odnosa s članicama Unije. U Crnoj Gori postoji sveukupna saglasnost o potrebi integracije u EU, što daje dodatani impuls za ubrzan napredak prema tom cilju.¹⁵ Brzina napretka u integracijama zavisiće od dinamike ekonomskih, političkih, pravosudnih, bezbjednosnih i

¹⁴ Stiven Blokman, direktor odjeljenja za spoljnu politiku EU u Centru za evropske političke studije. Dostupno na: <http://www.portalanalitika.me>

¹⁵ <http://www.mip.gov.me/index.php/Ministarstvo/spoljno-politiki-prioriteti-crne-gore.html>

ukupnih reformi, tj. od brzine i stepena u kojem će se društvo u cjelini angažovati i reformisati. U spoljnopolitičkom kontekstu, naročito značajnu ulogu će imati redovan politički dijalog Crne Gore sa EU (sa državama članicama, predsjedavajućim...) kao i dugoročno usklađivanje crnogorske spoljne politike sa zajedničkom spoljnom i bezbjednosnom politikom EU.

Aspekti odnosa Crne Gore i Rusije danas

Da bi se razumjeli savremeni odnosi Rusije i Crne Gore, potrebno je razumjeti, u širem kontekstu, situaciju na Balkanu i samoj Rusiji kao i spoljnopolitičko i ekonomsko djelovanje ove zemlje kako na region tako i na Crnu Goru. Sagledavanje međusobnih odnosa i saradnje ove dvije zemlje sa svih aspekata - političkih, ekonomskih, društvenih, kulturnih i sl. posvjedočiće činjenicu da ulazak Crne Gore u EU ne znači prekid odnosa sa Ruskom federacijom. Takođe u rasvjetljavanju ove činjenice i radi njenog boljeg razumijevanja moramo napraviti kratak osvrt trenutnih političkih i ekonomskih odnosa Rusije i EU.

Posljednjih pet godina značajno se izmijenio odnos između Rusije i EU u pozitivnom smislu, gdje Rusija EU sve više vidi kao prirodnog geopolitičkog partnera, i naravno kao glavno izvozno tržište za naftu i gas. Ovo približavanje prepoznaje se u pismu ruskog predsjednika Vladimira Putina povodom 50-godišnjice postojanja EU (2007): „*Ja iskreno vjerujem da puno ujedinjenje našeg kontinenta ne može nikad biti dostignuto dok Rusija, kao najveća evropska država, ne postane dio evropskog procesa... Danas gradeći nezavisne demokratske države, mi dijelimo iste vrijednosti i principe na kojima počiva većinski evropski narod*“.¹⁶

¹⁶ Žarko N. Petrović, *Odnosi Rusije i Srbije na početku XXI veka*, ISAC Fond, Beograd, 2010, str. 63

Odnos ruske diplomatije prema zemljama EU je jasan i ogleđa se u razvijanju ekonomske saradnje između dva velika tržišta. Rusiji je potrebno veliko tržište kao što je EU da bi plasirala svoje energetske proizvode, u prvom redu prirodni gas ali isto tako i naftu i ugalj. Evropi je potrebna Rusija kao stabilan dobavljač tih energetskih resursa jer energetska stabilnost u budućnosti će biti preduslov za ekonomsku i političku stabilnost svake države ili regiona. Pitanja ekonomske stabilnosti i uspješnosti polako preuzimaju primat nad pitanjima kontrole atomskog naoružanja, razoružanja, kao i popuštanja napetosti, čak i u toj mjeri da su sve prisutnija uvjerenja da se upravo na ekonomskoj stabilnosti zasniva politička, pa i vojna stabilnost, a uvodi se i pojam geoekonomije umjesto pojma geopolitike.¹⁷ Za razliku od autora koji su najavili sukobe civilizacija, još početkom 90-tih godina, postoje autori koji predviđaju da će međunarodni odnosi ići u pravcu konkurencije među ekonomskim blokovima, a snaga se neće mjeriti vojnim nego ekonomskim mjerilima.¹⁸ Rusija je djelimično promijenila taktiku i sada, umjesto političkih i vojnih pritisaka, nastoji da preko investicija utiče na zbivanja u pojedinim zemljama, pa čak i u Evropskoj uniji, prije svega preko novih članica koje zavise od ruskih energenata. Polazišta aktuelne ruske energetske politike definisana su u dokumentu „Ruska energetska strategija do 2020.“, koji je usvojen 2003.¹⁹ godine. Polazna konstatacija je da „Rusija poseduje velike energetske resurse – na teritoriji nalazi se jedna trećina svjetskih rezervi gasa, jedna desetina rezervi nafte, jedna petina rezervi uglja i 14% rezervi uranijuma, ali i snažan energetska

¹⁷ Jović-Lazić A., *Saradnja EU i Rusije u oblasti spoljne i bezbednosne politike*, Međunarodna Politika, Beograd, 2009.

¹⁸ Coolsaet Rik, *Historical Patterns in Economic Diplomacy-From Protectionism to Globalisation*. <http://www.isanet.org/archive/coolsaet.html>.

¹⁹ *Summary of Energy Strategy of Russia for the Period up to 2020*, vidi na: ec.europa.eu/energy/russia/events/doc/2003_strategy_2020.en.pdf

kompleks koji je temelj ekonomskog razvoja i instrument unutrašnje i spoljne politike“.

Sadašnja vojna i politička strategija Rusije prema Evropi, uključujući i Balkan, slična je onoj koju su sprovodili ruski carevi u XIX vijeku. Veoma je teško razdvojiti politički i ekonomski aspekt strategije Moskve. Ona koristi ekonomske instrumente, ne samo za ostvarivanje profita, već i određenih političkih ciljeva, odnosno povećanja uticaja u određenoj zemlji. Kada je riječ o Balkanu, Rusija gleda na Srbiju, pa i Crnu Goru, kao na glavne partnere u tom regionu iz razloga tradicionalno dobrih istorijskih odnosa. Međutim i pored nesumnjivo jakih istorijskih veza između crnogorskog i ruskog naroda, mora se reći da današnja Crna Gora ne gleda na Rusiju kao na glavnog strateškog partnera.

Politički uticaj Rusije na Crnu Goru i njen ulazak u Evropsku uniju možemo podijeliti u dva perioda: prvi predreferendumski - kada je Rusija imala manje razumijevanja za evropski put Crne Gore kao i obnovu državnosti, i drugi postreferendumski kada Rusija među prvima priznaje Crnu Goru kao suverenu državu i sa njom uspostavlja diplomatske odnose, glasno ističući da podržava njene evropske integracije.

Crna Gora, u vrijeme vladavine Slobodana Miloševića, bila je u Rusiji viđena kao važan dio SR Jugoslavije i kao dokaz da je ipak neki oblik zajedništva ostao. Evropska unija je takođe ulagala napore koji su odgovarali ruskoj politici, budući da su isti težili tome da se Crna Gora pokuša zadržati u zajednici sa Srbijom i koji su za tri godine odložili crnogorsku nezavisnost. Međutim, kako je raspoloženje u Crnoj Gori sve više išlo u pravcu nezavisnosti, ruska politika shvatila je opasnost izlaska Crne Gore iz saveza i približavanja Zapadu. Moskva je odmah pokrenula diplomatsku akciju u kojoj je stavljeno do znanja da Srbija i Crna Gora predstavljaju najvažnije partnere na Balkanu i da će održavanje tog saveza ojačati balkansku stabilnost.

Slično kao i u Makedoniji, i u Crnoj Gori je primijenjena tzv. albanska karta, uz tvrdnje da je to najveća opasnost koja prijete Crnoj Gori ako se ona odvoji od Srbije. Pozivajući na jedinstveni srpsko-crnogorski etnikum, uz tvrdnje da je crnogorstvo „komunistički izum“, Moskva je krenula u ofanzivu i uz snažnu pomoć pravoslavne crkve. Visoki ruski crkveni velikodostojnici u nizu prilika u Beogradu i Moskvi isticali su potrebu održavanja zajedničke države Srba i Crnogoraca, što je u interesu Srba, Crnogoraca i Rusije.²⁰

Ipak, pobjeda na referendumu za nezavisnu Crnu Goru nije zatekla rusku politiku nesprenom koja je odmah reagovala da bi „ispravila grešku“. Moskva je među prvima priznala nezavisnost Crne Gore, ističući prijateljske i istorijske veze, kao i uvjerenje da će se prijateljski odnosi nastaviti. Predsjednik Rusije Dmitrij Medvedev je prije dvije godine, povodom obilježavanja 3 vijeka diplomatskih odnosa sa Crnom Gorom, u pismu crnogorskom predsjedniku Filipu Vujanoviću izjavio: *“Visoko cijenimo težnju crnogorskih partnera da grade izbalansiranu državnu politiku. Ovakav stav se povoljno odražava na bilateralnu saradnju, doprinosi poboljšanju trgovinsko-ekonomskih i jačanju humanitarnih veza”*.²¹

Nekoliko ruskih političara bilo je odlučno u upozoravanju Crne Gore da se ne približava NATO-alijansi. Štaviše, postojale su i izjave u stilu „ako uđete u NATO, nijesmo više prijatelji“.²² No, kako je Crna Gora stavila ulazak u NATO i EU u svoje spoljnopolitičke prioritete, ruska strana je prestala spominjati NATO i svoje protivljenje. Relativno manji broj građana koji

²⁰ Radovan Vukadinović, *Rusija i Zapadni Balkan*, Sarajevo 2010, str. 15, dostupno na: <http://www.fes.ba>

²¹ <http://me.seebiz.eu/politika/dmitrij-medvedev-odnosi-rusije-i-crne-gore-su-u-usponu/ar-7969/>

²² Radovan Vukadinović, *Rusija i Zapadni Balkan*, Sarajevo 2010, str. 16, dostupno na: <http://www.fes.ba>

podržavaju ulazak u NATO (oko 36%) mogu ruskoj politici služiti kao uvjerenje da je još uvijek ulazak Crne Gore daleko. Ali, kako je susjedstvo upravo ušlo u NATO (Albanija i Hrvatska), logično je da će i Crna Gora pojačati svoje napore da se nađe u zajedničkoj alijansi. Sve dileme oko ovog pitanja razriješio je Sergej Lavrov ministar inostranih poslova Rusije koji je u zvaničnoj posjeti Crnoj Gori izjavio: „*Namjera Crne Gore za integraciju u NATO ne može uticati na izuzetno bliske prijateljske odnose dvije države. Usprkos poznatom stavu Rusije o evroatlantskoj asocijaciji, Moskva snažno podržava put evropskih integracija Crne Gore*“.²³

Ekonomska saradnja između Crne Gore i Rusije odmah po obnovi državnosti dobila je nove dimenzije. Ruski kapital, koji je i inače bio zainteresovan za Crnu Goru, odmah je snažno krenuo u pohode koristeći potrebe male i mlade države. Ruski preduzetnici su u Crnu Goru odmah po sticanju nezavisnosti tj. do 2007. godine investirali blizu dvije milijarde američkih dolara. Približno 30.000 ruskih državljanina je u Crnoj Gori kupilo zemljište i stanove.²⁴ Ovakvo stanje direktnih stranih investicija u crnogorsku privredu mnogi su vidjeli kao stvaranje novog uporišta Rusije na Balkanu, dok je ipak većina stručnjaka okarakterisala ovu investicionu ekspanziju kao posljedicu atraktivnosti crnogorskog tržišta, gdje su ruski investitori zbog bliskosti i tradicionalnog prijateljstva učinili pravi potez. Ruski magnat Oleg Deripaska tj. firma Rusal kupio je podgorički KAP, zatim dio „Crnogoraputa“ i rudnik boksita u Nikšiću. Time je Deripaska dobio kontrolu nad gotovo 40% crnogorske privrede.

Crna Gora je za ruske investicije bila atraktivna na planu industrije i nekretnina pošto je postala jedna od omiljenih

²³ <http://dnevnik.hr/vijesti/svijet/rusija-podrzava-europske-integracije-crne-gore.html>

²⁴ *The Russian Economic Penetration in Montenegro*, European Parliament Briefing Paper, Brisel, Dec. 2007.

turističkih destinacija. U planovima nekoliko velikih ruskih kompanija je bila izgradnja luksuznih odmarališta na jadranskoj obali. Neki projekti su realizovani dok su drugi obustavljeni zbog ekonomske krize ili nezakonite gradnje, pa su dobili epilog na sudu. Takav primjer je „Mirax Group“ preduzeća koje je gradilo city-club Astra Montenegro na brdu Zavala blizu Budve i Bečića.

U Crnoj Gori, ruski „Lukoil“ je učestvovao u privatizaciji preduzeća „Montenegrobonus“, mreže pumpi za gorivo, sa planom da se otvori još 15 gasnih stanica. Postoji još mnogo primjera privatizacija crnogorskih preduzeća u poslednjih 5 godina, međutim svi ti investitori iz Rusije ili većina njih nijesu imali ozbiljne namjere, ili ih je svjetska kriza primorala „na povlačenje“.

Međutim, kako je recesija u velikoj mjeri smanjila bogatstvo Deripaske, tako je opala i njegova ekonomska moć. Veliki kombinat KAP je uveden u stečaj a Vlada Crne Gore razmišlja o raskidu ugovora sa ruskim partnerom, a jednim dijelom to se događa i s nekretninama u Crnoj Gori koje su masovno kupili Rusi. Oni su vjerovatno vidjeli prilike za plasman neopranog novca, a sada u uslovima recesije nastoje te nekretnine prodavati i odlaze iz Crne Gore. Time je velika ekonomska ruska bonanza u sadašnjoj fazi završena.²⁵

Ono što će i dalje ostati kao čvrsta veza biće ekonomski odnosi, i to u prvom redu energetski. Kako je smanjena mogućnost ruskih investicija širom svijeta, to će se osjetiti i u Crnoj Gori, a vjerovatno će opasti i broj ruskih turista. Politički odnosi biće korektni, ali bez mogućnosti ruskog kontrolisanja glavnih pravaca crnogorske politike i strategije za budućnost.

²⁵ Radovan Vukadinović, *Rusija i Zapadni Balkan*, Sarajevo 2010, str. 15, dostupno na: <http://www.fes.ba>

Zaključak

Bogata istorija diplomatskih odnosa Crne Gore i Rusije datira od 1711. godine kada su izaslanici ruskog cara Petra Velikog posjetili Crnu Goru i mitropolitu Danilu Petroviću predali poslanicu ruskog cara sa prijedlogom da zajedno ratuju protiv Turske, što je Crna Gora sa oduševljenjem prihvatila. Prijateljski i saveznički odnosi Crne Gore i Rusije održavali su se tako što je Crna Gora dobijala snažnu političku i finansijsku pomoć u ratovima za ostvarenje državnosti i nezavisnosti, a zauzvrat Rusija je imala Crnu Goru kao značajnog partnera za ostvarivanje njenih geopolitičkih interesa na Balkanu.

Odnosi sa Rusijom jesu veoma značajni za Crnu Goru i danas, ali naglašen put Crne Gore ka Evropskoj Uniji i NATO-u jasno pokazuje koji su njeni spoljno politički prioriteti. Ipak, aktuelna vlast u Crnoj Gori dovoljno je mudra da održava stabilne i ekonomski sve intenzivnije odnose sa Rusijom, makar oni i ne bili definisani kao strateški, znajući da je to država koja je na svjetskoj sceni uvijek imala bitnu ulogu.

S druge strane, stav današnje pragmatične Rusije prema Crnoj Gori daleko je od nekog pokroviteljskog stava „brižne majke“. Današnja Rusija ima svoje spoljno političke prioritete, kao i svoje unutrašnje probleme, tako da se njen odnos prema Crnoj Gori više ne može poistovjećivati sa odnosom iz minulih vijekova, kada su geostrateške okolnosti bile umnogome drugačije. Ipak, vjekovno prijateljstvo dvaju naroda odlična je osnova da se međusobni odnosi postave, ovaj put, na realne i pragmatične osnove, da se dodatno unaprijedi politička, ekonomska, kulturna, i svaka druga saradnja dva bliska slovenska i pravoslavna naroda.

Kao što smo u radu dokazali ulazak Crne Gore u Evropsku uniju ne znači prekid odnosa sa Rusijom, naprotiv vjerovatnije je da će doći do tjesnije saradnje u svim oblastima, jer će Crna

Gora, kao punopravna članica EU, za Rusiju predstavljati atraktivniju investicionu destinaciju. Naravno da će u nekim segmentima ovi odnosi biti znatno izmijenjeni, jer će Crna Gora dio svojih nadležnosti prenijeti na institucije Unije. Međutim odnosi Crne Gore (poslije ulaska u EU) i Rusije zavisice i od samog odnosa Unije i Rusije. Ova zavisnost baziraće se na prvenstveno ekonomskim tj. energetskim interesima.

Poslije ulaska Crne Gore u EU, čvrsta veza biće ekonomski odnosi, i to u prvom redu energetski. Kako je smanjena mogućnost ruskih investicija širom svijeta, to će se osjetiti i u Crnoj Gori, a vjerovatno će opasti i broj ruskih turista. Politički odnosi biće korektni, ali bez mogućnosti ruskog kontrolisanja glavnih pravaca crnogorske politike i strategije za budućnost.

Literatura:

- Grupa autora, *Crna Gora u XXI stoljeću - u eri kompetitivnosti: Integracija u evropske i evroatlanske strukture*, CANU, 2010.
- Grupa autora, *Istorija Crne Gore: knjiga 4, Tom I, Pobjeda i Istorijski institut Crne Gore*, Podgorica 2006.
- Igor Janev, *Teorija međunarodne politike i diplomatije i nova definicija politike*, Institut za političke studije, Beograd 2002.
- Igor Janev, *Teorija međunarodne politike i diplomatije i nova definicija politike*, Institut za političke studije, Beograd 2002.
- Niko Martinović, *Crna Gora - Biografski zapisi II: luča slobode i trajanja*, Obod, 2005.
- Radoslav M. Raspopović, *Crna Gora i Rusija: ogledi i eseji*, Istorijski institut Crne Gore, Podgorica 2005.
- Radoslav Raspopović, *Istorija diplomatije Crne Gore 1711-1918*, Univerzitet Crne Gore, Podgorica 2009.
- Radovan Vukadinović, *Politika i diplomacija*, Zagreb, Politička kultura, 2004.

- Živko Andrijašević, Šerbo Rastoder, *Istorija Crne Gore od najstarijih vremena do 2003*, Centar za iseljenike Crne Gore, Podgorica 2006.

Publikacije i dokumenti:

- Coolsaet Rik, *Historical Patterns in Economic Diplomacy-From Protectionism to Globalisation*. <http://www.isanet.org/archive/cool-saet.html>.

- Dušan Reljić, Rusija i Zapadni Balkan, Njemački institut za međunarodne odnose i bezbjednost, Berlin (SWP) *Russlands Rückkehr auf den Westlichen Balkan* (SWP-Studien, S-17, juli 2009, Berlin) dostupno na: <http://www.isac-fund.org/download/Rusija%20i%20zapadni%20balkan.pdf>

- Jović-Lazić A., *Saradnja EU i Rusije u oblasti spoljne i bezbednosne politike*, Međunarodna Politika, Beograd 2009.

- Ministarstvo spoljnih poslova i evropskih integracija, *Spoljnopolitički prioriteti Crne Gore* <http://www.mip.gov.me/index.php/Ministarstvo/spoljno-politiki-prioriteti-crne-gore.html>

- Radovan Vukadinović, *Rusija i Zapadni Balkan*, Sarajevo 2010, dostupno na: <http://www.fes.ba>

- *Summary of Energy Strategy of Russia for the Period up to 2020*, vidi na: ec.europa.eu/energy/russia/events/doc/2003_strategy_2020.en.pdf

- *The Russian Economic Penetration in Montenegro*, European Parliament Briefing Paper, Brisel, Dec. 2007.

- Žarko N. Petrović, *Odnosi Rusije i Srbije na početku XXI veka*, ISAC Fond, Beograd, 2010.